

Önéletrajzi narratívák a hosszú negyvenes években ^[1]

Az emlékezettel kapcsolatos kutatások között is kiemelt figyelem hárult az egyéni emlékezet kérdésére, valamint az ezekkel kapcsolatos forrásokra, az egodokumentumokra. Az egodokumentumokban rejlő lehetőségeket messze nem sikerült még kiaknázni, aminek oka elsősorban a források sporadikus jellegében keresendő. Vannak azonban olyan levéltári irategyüttesek, melyekben nagy valószínűséggel találkozhatunk ilyenekkel. Tanulmányomban a rövid, jellemzően egy-két oldalas önéletrajzok lehetséges elemzési szempontjait szeretném bemutatni.

Az elmúlt évtizedek egyik legtöbbet kutatott tudományos kérdése az emlékezet volt, és úgy tűnik, a téma népszerűsége mit sem csökken. Ahogy arra *Pierre Nora* is felhívja a figyelmet az „*emlékezet világméretű diadalmaskodásának korát éljük. [...] egy mélyről jövő emlékezhullám zúdult rá a világra, amely mindenütt szorosan összekapcsolta a (képzelt vagy valódi) múlthoz való hűséget és a hovatartozás-érzést, a kollektív és az egyéni öntudatot, az emlékezetet és az identitást.*”^[1] Számos tudományág, így a szociológia, a pszichológia, a filozófia és az irodalomtudomány mellett a történelemszerek is bekapcsolódtak a diskurzusba.^[2]

Az emlékezettel kapcsolatos kutatások között is kiemelt figyelem hárult az egyéni emlékezet kérdésére, valamint az ezekkel kapcsolatos forrásokra, az egodokumentumokra. A levelek, naplók, visszaemlékezések és önéletrajzok használatára nem elsősorban a hagyományos értelemben vett „történelmi tények” feltárásában ragadható meg. A társadalom-, művelődés- és mentalitástörténet számára viszont olyan nélkülözhetetlen források, melyek segítenek a korabeli életmódot, értékrendet, viselkedést, hiedelemvilágot, vagyis a hétköznapok történetét (Alltagsgeschichte) bemutatni. Az egodokumentumok elemzése kevésbé a politikátörténet terén, jóllehet a hatalmi törekvések és történések személyes értelmezése, átélése, feldolgozása, valamint az ezekre adott reakciók, érzelmek feltárásában (Erfahrungsgeschichte) szintén hasznos lehet, így egyáltalán nem indifferens ebből a szempontból sem. Igazán fontos források ezek a családtörténeti kutatások során is, melyek népszerűsége szintén töretlen.

Az egodokumentumokban rejlő lehetőségeket messze nem sikerült még kiaknázni, aminek oka elsősorban a források sporadikus jellegében keresendő. Vannak azonban olyan levéltári irategyüttesek, melyekben nagy valószínűséggel találkozhatunk ilyenekkel. Tanulmányomban^[3] a rövid, jellemzően egy-két oldalas önéletrajzok lehetséges elemzési szempontjait szeretném bemutatni. Magam is a legkülönbözőbb forrástípusokat használtam fel. Kutatásaim kiterjedtek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában az 1944 előtti, zsidótörvények hatálya alá eső személyek által benyújtott mentesítési kérelmekre; Budapest Főváros Levéltárában az 1945 utáni igazolási eljárásoknak és népbírói pereknek az iratanyagára; a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltárban a szakszervezeti iratanyagára; a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában az 1938 után visszacsatolt területeken lefolytatott igazolási eljárások iratanyagára, valamint az úgynevezett gazdasági szervek dokumentumaira. Míg előbbi források erősen kapcsolódnak a politikai szférához és direkt politikai eljárásokhoz, addig a vállalati iratok esetén egyszerű, hétköznapi álláspályázatokot elemeztem (Magyar Általános Kőszénbánya, Chinoin, Salgótarjáni Kőszénbánya, Dr. Egger Leó és Izidor Gyógyszervegyészeti Gyár). A kutatás legfontosabb historiográfiai előzményét *K. Horváth Zsolt A felejtés piszkoszatai* című tanulmánya jelenti, melyben a MASPED Szállítmányozási Vállalathoz 1948-1949-ben benyújtott önéletrajzokat elemezte.^[4]

Írógépnél, 1939 (a fénykép illusztráció) – Forrás: Fortepan / Lissák Tivadar ^[2]

A zsidótörvények bevezetésétől a Rákosi rendszer bukásáig tartó hosszú negyvenes években keletkezett önéletrajzokra nagyfokú szemérem jellemző, erősen érezhető rajtuk a korszak politikai hangulata. Régóta köztudott persze a téma kutatói számára, hogy az egyéni emlékezetek korántsem egyediek, mindig valamilyen közös mintázat fedezhető fel bennük. Ezek a mintázatok természetesen koronként, lokálisan és társadalmi csoportonként is nagyfokú változatosságot mutathatnak. *Maurice Halbwachs* már az 1920-as években felhívta rá a figyelmet, hogy egyéni emlékezetünk létének feltétele valamilyen magasabb szintű entitás, vagy ahogy ő nevezte kollektív emlékezet megléte.^[5] Az emlékezés ugyanis olyan társadalmi jelenség, mely mindig valamilyen diszkurzív folyamat, közösen gyakorolt rituálék és közösen használt szimbólumok, közös kulturális gyakorlatok eredményeképpen áll elő. Múltunkat, tapasztalatainkat másokkal megosztjuk, együtt alakítjuk ki a közös múltértelmezést, amit kollektív emlékezetnek nevezünk.

A hosszú negyvenes években keletkezett önéletrajzokban azonban kevésbé a kollektív emlékezet dominál. Mivel ezeknek az önéletrajzoknak a címzettje általában valamilyen politikai, vagy állami szerv volt, így ezek sokkal inkább a hivatalos diskurzusnak kívántak megfelelni. Ennek megfelelően az önéletrajzok nyelvezetét is az állami, politikai szinten képviselt emlékezetpolitikai vagy identitáspolitikai törekvések határozták meg.^[6] Ez utóbbi fogalom – egyre növekvő népszerűsége ellenére – kevésbé ismert, ezért mindenképpen magyarázatra szorul. Az identitáspolitika alatt olyan politikai törekvést értek, mely egy adott csoport, közösség szintjén azt igyekszik meghatározni, hogy kik vagyunk mi, melyek a közös értékeink, milyen kulturális szokásaink vannak, és hogyan néz ki közös múltunk. A közös identitás megteremtése elköteleződési, azonosulási lehetőséget nyújt a közösség tagjai számára. A kollektív identitás pozitív megfogalmazása mellett azonban nélkülözhetetlen a közösség határainak a kijelölése is, ami elválaszt, elkülönít minket másoktól. Ez pedig szükségképpen magával hozza a másság, az idegenség definiálását is. Az „idegenek” és „mások” egyfajta kontrasztként, negatív példaként jelennek meg, kijelölve a közösség határait. Az identitás ráadásul minden esetben valamilyen érzelmi kötődéssel is jár, mozgósít valamilyen cél elérése, vagy valamilyen katasztrófa elkerülése érdekében. Az asszimiláció, a befogadás pozitív érzelmi elköteleződést kíván meg, valamilyen közös cél érdekében mozgósít. Ezzel szemben áll az elhatárolódás érzése, a „negatív identitás”, vagyis annak meghatározása, hogy mi nem vagyok, ami jobb esetben csak az idegenekkel szembeni távolságtartást, rosszabb esetben a nyílt ellenségeskedést jelenti. Az identitások tehát szükségképpen mindig partikulárisak, valamilyen részre, kisebb csoportra vonatkoznak, ezt a csoportot igyekeznek integrálni, másokat kirekeszteni.^[7]

Az identitáspolitika fogalmával talán érthetőbbé válik az is, hogyan keletkezett a vizsgált korszak tekintetében a keresztények versus zsidók; a fasiszták versus demokraták; a kizsákmányolók versus munkások politikai kategóriái.^[8]

Az identitások határainak kijelölésén, a kategóriák létrehozásán túl azonban az államnak, vagy különböző állami szervezeteknek azonosítaniuk (identifikálniuk) is kellett az egyes személyeket, meg kellett határozniuk, hogy ki melyik csoportba tartozik. Az egyes kormányzati intézkedések végrehajtása – akár a zsidótörvényekre, akár a háborút követően a különböző társadalmi csoportokat ért retorziókra gondolunk – ugyanis megkövetelte az állampolgárok beazonosítását, kategorizálását. Az eljárások jelentős részében azonban maguk az egyes emberek sem kerülhették el a színvallást, vagyis hogy azonosítsák magukat valamely kategóriával (identifikáció).^[9] Önmagában az a tény, hogy a vizsgát korszakban ennyi narratív életrajz keletkezett, jól mutatja, hogy az államhatalom mekkora jelentőséget tulajdonított ennek az eszköznek (is) az állampolgárok beazonosításában.

Elsőre talán evidensnek tűnhet a viszony az identitáspolitikai és az önéletrajzok között. A korszakra jellemző politikai hangulat és nyelvezet ugyanis olyan mértékben uralja a személyes életút elbeszélését, ami egyértelmű jele az identitáspolitikai behatolásának az önéletrajzokba. Ha viszont egy kicsit alaposabban megvizsgáljuk ezeket a szövegeket, akkor jól látható, hogy a viszony ennél bonyolultabb, és koránt sem egyirányú.

Roald Nygård norvég pszichológus a *Cselekvő vagy bábú* című könyvében két szélsőséges életfilozófiát mutat be aszerint, hogy az emberek miként tekintenek saját magukra: bábúként vagy cselekvőként. Előbbiek úgy érzik, hogy ki vannak téve a sors viszontagságainak, csak sodródniuk az árral, nem tudják irányítani saját életüket, a körülmények áldozatai. A cselekvők ezzel szemben úgy vélik, hogy mindenki saját szerencséjének kovácsa, a bukás, vagy éppen a siker az egyéni teljesítmény függvénye.

Nygárd megközelítését mi is kamatoztathatjuk az önéletrajzi szövegek elemzésénél. Hiszen koránt sem mindegy, hogy úgy tekintünk a történelmi szereplőkre, mint akik sorsát alapvetően az őket körülvevő társadalmi, gazdasági, politikai kontextus befolyásolja, tehát korszakunk vonatkozásában a totális állam pusztá áldozatait, elnyomott alattvalóit látjuk bennük. Vagy éppen ellenkezőleg, olyan autonóm egyéneknek látjuk őket, akik a zsarnoki rezsim keretei között is sorsukat alakítani képes szereplők voltak. Az önéletrajzok elemzésének szintjére lefordítva ezt a dilemmát, azt a kérdést is feltehetjük, hogy mi a funkciója az „identitáspolitikából” átemelt fogalmaknak és kategóriáknak a szövegekben.

„A bábú” – keresztény hazafiak és antifasiszta demokraták

Ha bábúként, vagyis a körülmények pusztá áldozataként tekintünk az emberekre, akkor éles választóvonal fedezhető fel az 1944 előtt és után íródott önéletrajzokban, nyelvezetük erősen eltér egymástól. A korszakban használt politikai zsargon vagy identitáspolitikai kifejezések, a megbélyegzésre használt vagy éppen pozitív értelmű szavak visszaköszönek az életrajzírok szövegeiben.

Az aktuális politikai kurzusnak megfelelően az 1944 előtt keletkezett szövegekben döntő hangsúlyt kap az őskeresztény, ősmagyar származás hangoztatása, a katonai érdemek felemlítése,^[10] az 1919. évi proletárdiktatúra ideje alatt elszenvedett sérelmek, vagy az ellenforradalomban való részvétel hangoztatása,^[11] az antikommunista, jobboldali politikai elkötelezettség, illetve a hazafiság kiemelése.^[12]

Hivatalban, 1946 (a fénykép illusztráció) – Forrás: Fortepan / Fortepan ^[3]

1944 után természetesen – igazodva a megváltozott identitáspolitikai elvárásokhoz – másféleképpen számoltak be az önéletrajzírok múltjukról. Fontossá vált a munkás-paraszti származás megemlézése,^[13] az antifasiszta ellenállásban való részvételnek, és a háború idején üldözöttek mentésének a kihangsúlyozása,^[14] és nem utolsósorban a politikai lojalitás, a demokratikus, baloldali elkötelezettség hangoztatása.

P. M. 1949-ben kelt önéletrajzában kiemelte, hogy *„minden célom, hogy Pártunk irányvonalát követve, a Szocializmusnak építő tagja és a Népi Demokráciának hasznos tagja legyek.”* Mentetgetőzésre és a magyarizálásra utal azonban hosszas okfejtése arról, miért is lépett be a szociáldemokrata pártba: *„1947 márciusában léptem be a Szoc. dem. Pártba, mert mint köztudomású az Egger gyár 100%-ig szoc. dem. üzem volt. 1948 márciusáig figyelemmel kísértem a két Párt munkáját, minek eredményeként márciusban átléptem a Magyar Kommunista Pártba, majd az egyesüléskor a MDP. tagja lettem.”*^[15] (lásd az 1. számú forrást!) Sz. Gy. is fontosnak tartotta állásfoglalásában megemlíteni, hogy *„az MKP öntudatos, haladó értelmiségi tagja.”*^[16]

Az önéletrajzokat olvasva az a benyomásunk keletkezhet, hogy az önéletrajzírok 1944 előtt mindannyian keresztény hazafiak, 1944 után pedig demokratikus felfogású, antifasiszta ellenállók voltak. *Degré Alajos* egyik 1960-ban írt tanulmányában némi cinizmussal jegyezte meg, hogy az 1945 utáni igazolóbizottsági iratokat átolvasva az ember azt hihetné, hogy a világháború alatt a teljes magyar közigazgatásban kizárólag demokratikus gondolkozású, a zsidóságot aktívan mentő emberek dolgoztak.^[17]

„A cselekvők”

A korszakra jellemző kifejezések beemelése az önéletrajzokba, azonban sokkal több, mint a politikai elvárásoknak történő szolgálai megfelelés. Ahogy arra K. Horváth Zsolt is felhívta a figyelmet az önéletrajz, az életút narratív előadása egyben társadalmi cselekvés is.^[18] Az önéletrajz ugyanis mindig valamilyen célból íródik, funkciója, hogy meggyőzze az olvasót az önéletrajz írójának alkalmasságáról, vagy éppen megbízhatóságáról. Ezen mögöttes szándék miatt az önéletrajzírás egyfajta cselekvési stratégiaként is felfoghatjuk a diktatórikus viszonyok között.

Az önéletrajzírok, miközben használják a korabeli identitás- és emlékezetpolitikai kifejezéseket, maguk is értelmezik, formálják és alakítják azokat. Nem passzív befogadók tehát, hanem a fogalmakkal operáló, céltudatos cselekvők. A fogalmak felhasználásával – persze nem feltétlenül tudatosan, és akaratlagosan – maguk is fenntartják, építik a kiépülő rezsimet. Önéletrajzukban mentetgetik magukat, (olykor nem is létező) érdemeiket, erőnyeiket hangoztatják, feljelentéseikben pedig rágalmaznak másokat. A meggyőzés legjobb eszköze, ha az olvasó érzelmeire tudnak hatni: a situációtól függően ez lehet szájalom, együttérzés vagy akár düh is. Nem csak az olvasóból kiváltott érzelem, de az önéletrajzírok motivációja is széles skálán mozoghat: a félelemtől, a haszonszerzésen át, a megtorlási iránti vágyig terjedhet.^[19]

Forrásaikat olvasva valóban számos olyannal találkozunk, amelyik valamiről meg akarja győzni, sőt, valamiért számon kéri vagy vádolja az elképzelt olvasót, az intézményeket vagy magát a rezsimet is. Cs. A. fővárosi tisztviselőt elmondása szerint a két világháború között baloldali gondolkozása, és feleségének zsidó származása miatt nem léptették elő. Ennek ellenére 1946-ban B-listára tették, amiért az őt körülvevő intézmények képmutatását, helytelen eljárást tette felelőssé: *„Képtelenségnek és a demokrácia megcsúfolásának tartom, hogy egy ember, aki egész életében becsületesen dolgozott és meggyőződése miatt hátrányt szenvedett, éppen a demokrácia áldozatává váljon.”*^[20]

B. B. szakszervezetnek írt levele talán még ennél is érzékletesebben mutatja be, miként használták az emberek ezeket az önéletrajzokat céljaik elérése érdekében. Érdemes hosszabban is idézni ebből a rendkívül hatásvadász módon megírt levélből: *„[...] nem az a kérdés, hogy Lajoska ebéd-e még ma egy darab száraz kenyeret, vagy ebéd nélkül sírja álomba magát fűtetlen szobában, [miközben] rongyokkal takargatja egy kétségbeesésében félőrlült asszony, ez már nem is a szakszervezet ügye, de a demokratikus Magyarország sorsproblémája is, megvalósulásának kérdése, mert ha csak ennyit ér minden törvény, és így lehet szabotálni minden jóakarátú intézkedést, csak én és még egy pár hozzám hasonló idealista fog kitartani a munkásfront mellett a jobb jövőt, a kenyeret, a munkát, még ha rabszolgamunkát is, de a másik oldal osztogatja ma is, és az éhes tömeg kénytelen átdalogni.”*^[21] A levél nyelvezetében tetten érhető teatralitásnak, az érzelmi

ráhatásnak, az érzelmek felkorbácsolásának, vagyis az éhező gyermekeire, az érte aggódó édesanyjára való hivatkozásnak kulcsszerepe van az olvasó meggyőzésében.

Ha értékelni akarjuk ezt a kétféle elemzési stratégiát, azt hiszem, egyikkel sem lehetünk maradéktalanul elégedettek. Mindkettőnek megvan a maga létjogosultsága, de mindkét esetben lehet némi hiányérzetünk. Ha bábúként tekintünk az emberekre, akkor figyelmünk kizárólag a kontextuális tényezőkre irányul. Lényegében mindenben a totális állam megnyilvánulását, a diktatórikus viszonyok leképződését keressük és látjuk, miközben figyelmen kívül hagyjuk az egyéni életutakban és személyes tapasztalatokban megnyilvánuló különböző mintázatokat, az egyes emberek eltérő alkalmazkodási stratégiáit. Ha „cselekvőként” tekintünk az emberekre, akkor viszont éppen ezek a kontextuális tényezők szorulnak háttérbe, ami a hosszú negyvenes évek történéseinek ismeretében kevésbé szerencsés.

„A szereplők”

Kínálkozik azonban egy olyan értelmezési keret, mely segít kimozdulni ebből a dilemmából: nevezetesen a szerepelmélet. A korabeli önéletrajzokat olvasva ugyanis feltűnő, hogy – lényegében az aktuálisan létező politikai rendszertől függetlenül – vannak bennük bizonyos ismétlődő motívumok, topikus elemek, melyeket én szerepeknek hívok. Ezek segítenek a történeti elbeszélőknek oly módon elmesélni életüket, hogy az a külső referencia, az olvasó számára is érthető és átélhető legyen. Én négy ilyen szerepet hozok fel most példának, de a lista bizonyosan folytatható lenne.

„Az áldozat”

Az áldozat talán a leggyakoribb szerep, mellyel találkozhatunk az önéletrajzokat olvasva. Tegyük hozzá, hogy a korszak egymást váltó rezsimeji igen sokat tettek azért, hogy az emberek többsége jogosan vindikálja magának ezt a szerepet. Az áldozatiság természetesen csak a forma volt, melyet tartalommal az aktuális identitás- és emlékezetpolitikai diskurzus töltött meg.

A Horthy-korszakban például sokan tartották fontosnak megemlíteni a tanácsköztársaság ideje alatt elszenvedett sérelmeket. *K. Péter* 1944-ben kelt, zsidótörvények alóli mentesítési kérelmében kiemeli, hogy édesapja tulajdonát 1919-ben államosítani akarták, de mivel ebbe nem egyeztek bele, sőt ellenálltak, ezért őt és apját is puskatussal verték össze.[22]

Az elcsatolt területeken élő magyarok önéletrajzokban rendszeresen előforduló motívum az új államhatalom, vagy államalkotó nemzet által elszenvedett sérelmek megemlékezése.[23] Volt, akit az utódállamban irredentizmussal és nemzetgyalázzal vádoltak,[24] mást a román vasgárdisták zaklattak magyarsága miatt,[25] de olyan személy is akadt, akit halálra ítélték, mert részt vett románok elleni harci cselekményben.[26]

Tollal, 1940 (a fénykép illusztráció) – Forrás: Fortepan / Vojnich Pál [4]

1944 után elsősorban a Horthy-korszakban, vagy a német megszállás idején elszenvedett sérelmek, és a holokausztal kapcsolatos események kerültek az önéletrajzi narratívák középpontjába. *D. B.* budapesti lakosként élte túl a vészidőszakot: „1944-ben a fasiszták elhurcoltak a téglagyárba, ahonnan néhány napi tartózkodás után sikerült bejutnom a gettóba és ott vészelttem át az időt a felszabadulásig.”[27] A vészidőszakban szüleit és minden vagyonát elvesztő *É. O.* kötelességének érezte, hogy a háborút követően az „ország megtisztításában” részt vállaljon: „1944 tavaszán munkaszolgálatra vonultam be. Ugyanazon év őszén letartóztattak, és szökési kísérlet, másoknak szökésre való reábirása, és szabotázs miatt jogerősen kétévi fegyházra ítélték. Ültem a Dunántúl szinte valamennyi fegyházában: Pápán, Szentgálon, Veszprémben, Szombathelyen és Sopronban. Végül is megszöktem, és a Dunántúl felszabadítása után kalandos úton felkerültem Budapestre. Szüleim meghaltak a deportálásban, magam teljesen kifosztva, az infláció dühöngése közepette kötelességemnek éreztem, hogy kivegyem a részemet az ország megtisztításában, ezért a Népügyészségen jelentkeztem. Mint újságíró elöljáró a sajtóosztályra osztottak be, de később önálló jogász hatáskört kaptam és közel másfél évig előjáróim teljes melegezésére szinte önálló ügyészi hatáskört töltöttem be. Nyomozást vezettem, kihallgattam, vádiratot szerkesztettem – éppen csak a tárgyalásokon nem vehettem részt, mivel még nem voltam jogi doktor.” Többen is úgy ítélték meg, hogy a Horthy-korszakban „politikailag megbízhatatlan” személyként meggyőződésük miatt érték őket retorziók.[28]

„A hős vagy ellenálló”

Az önéletrajzi elbeszélés másik jellemző topikus eleme a hős vagy ellenálló szerep volt. 1944 előtt elsősorban a katonai érdemek, és az ellenforradalomban való részvétel volt a hivatkozási alap. De a határon túl rekedt személyek esetén a nemzeti ellenállásban történő részvétel is jellemző önéletrajzi elem volt. *B. Z.* 1944-ben kelt, zsidótörvények alóli mentesítési kérelmében elmondta, hogy a csehszlovák uralom idején tagja volt az irredenta mozgalomnak, és 1922-ben – egy állampuccs előkészítésének részeként – bombamerényletet is végrehajtott Ungváron, amiért börtönbe zárták.[29] *B. Z.* egyébként az iratok tanúsága szerint valóban a katonai hírszerzésnek dolgozott.[30]

1944 után viszont az antifasiszta ellenállásban való részvétel, a szovjetek oldalán történő háborús részvétel vált meghatározó motívummá.[31] Olykor egészen banálisnak tűnő hőstettekről is beszámoltak. *K. I.* gazdatiszt önéletrajzában elmesélte, hogy 1944-ben élete kockáztatásával bújta a gondjaira bízott állapotok, hogy azok mentesüljenek a „német igénybevételől”.[32]

„A lojalis, megbízható”

A lojalitásnak és a megbízhatóságnak is csak a tartalma változott 1944 előtti és utáni években. A Horthy-korszakban az önéletrajzokban a nemzethez, a hazához való hűséget hangsúlyozták. Különösen sokatmondó ebből a szempontból, hogy a visszacsatolt területeken lefolytatott igazolási eljárásoknál a bizottságoknak a nemzethűségi szempontokat kellett érvényesíteniük.[33] Akik ilyen eljárásokon voltak kénytelenek átesni, azoknak bizonyítaniuk kellett, hogy az első világháborút követően elcsatolt területeken élve is igaz magyar hazafiként viselkedtek, lojalis maradtak Magyarországhoz és a magyar nemzethez. A zsidótörvények hatálya alá tartozó, foglalkozásának további folytatásától eltilított *B. A.* belügyminiszternek címzett levelében magyarsághoz való hűségét azzal támasztotta alá, hogy szülőhazájának, Romániának a nyelvét annak ellenére sem tanulta meg, hogy ezzel magának sok kellemetlenséget okozott: „Hiszen éppen magyarságom, illetve magyar érzelmeim miatt voltak kellemetlenségeim a román hatóságokkal Hátszegeen [...]. Nem akarom magyar hazafiságotam túlságosan kidomborítani, mert hiszen ez nem érdem, hanem kötelességem volt, de mégis megemlítem, hogy románul semmit sem tudok beszélni, csak magyarul, németül meg franciául, tehát már ez is igazolja, hogy mennyire nem lelkeseđtem a románokért, hogy a nyelvüket meg sem tanultam.”[34] (lásd a 2. számú forrást!)

G. I. 1944-ben kelt zsidótörvények alóli mentesítési kérelmében mesélte el, hogy az első világháborút követően, amikor Kőrösbánya környékén fellázadt a román lakosság, ő önként, hazafias érzésektől vezérelve csatlakozott a nemzetőrséghez.[35] *G. I.* az olvasó meggyőzését és érzelmi bevonódását megrendítő vallomásával, hazafias érzéseinek megvallásával és zsidó identitásának megtagadásával igyekezett biztosítani: „neveltetésem, az azóta eltelt hosszú idők alatti

magatartásom bennem azt a kiirthatatlan érzést keltették és rögzítették meg, hogy én a magyar nemzetet kívül más nemzethez nem tartozhatom és minden erőmmel ehhez tartozni is kívánok. [...] a Vitézi Széket is arra kérem, ne taszítson engem ki a magyar nemzet kebeléből, ne taszítson azok közé, akik hozzám idegenek [...] nekem már évtizedek óta semmi közöm sincs a zsidósághoz és akaratlanul is hiányzik belőlem a velük való együttérzés."

A hazához, a nemzethez való hűség történetét 1944 után felváltotta a politikai megbízhatóság és lojalitás, mint elsődrendű szempont. Az élettörténeti narratíva középpontjába így sokszor a demokratikus elkötelezettség, a párt, a mozgalom az eszme iránti feltétlen hűség került. C. J. 1950-ben például ekként vallott párt iránti hűségéről: *"A Magyar Dolgozók Pártjának tagja nem vagyok, de munkámmal és politikai magatartásommal, mint eddig is bizonyítottam és a jövőben még nagyobb lendülettel és odaadással bizonyítom majd, hogy a béke harcos védelmére és a szocializmus építését szolgálom, ki akarom érdemelni, hogy a magyar munkásosztály élcsapatának, a Magyar Dolgozók Pártjának harcos tagja lehessenek."*[36] E. G. legfőbb célja sem volt más, mint hogy – elnyerve a párt bizalmát – mihamarabb elérje újbóli tagfelvételt: *"1949 évben a tagrevízió során ki lettem zárva a pártból. További célom, hogy mielőbb visszakérüljek a pártba és ezért iparkodom minél többet tanulni."*[37]

A fent bemutatott szerepek persze össze is érhetnek. D. B. például elmondása szerint az orosz hadsereg oldalán vett részt a „magyar nemzeti fegyveres ellenállási mozgalomban” (tehát hőstettet hajtott végre), és éppen ez mutatja szerinte, hogy „politikailag száz százalékgig megbízható”. [38]

„A szociálisan rászoruló”

Szinte minden önéletrajznak kötelező eleme volt a családi viszonyok bemutatása. Ez – ritka kivételtől eltekintve – jellemzően a rendkívül nehéz körülmények rövidebb-hosszabb leírását jelentette. Az önéletrajzokat olvasva szembesülünk gyermeküket egyedül nevelő elvált, vagy özvegy szülőkkel, korán árvasorsra jutott gyermekekkel, munkaszolgálatot és egyéb háborús megpróbáltatásokat átél emberekkel, a munkanélküliség és a megélhetés mindennapi gondjaival. „Porbasulytott” és „tönk szélére” jutott életek sokasága tárul elénk. [39]

C. J. önéletrajzát egyenesen viszontagságos gyermekkorának bemutatásával kezdi: *"Budapesten 1925-ben születtem. Gyermekéveim nem a legjobb sorban múltak el, ugyanis apám nagyon sokszor volt állás nélkül és bizony anyámnak varrással kellett megkeresni a mindennapi kenyeret. Apám annak dacára, hogy iskolázott ember, műszerési és villanyszerelői mesterséget választotta magának és hosszú éveken át mint munkás dolgozott. A négy polgári jelesrendűen végeztem, nagy nehézségek árán, mert igyekeztem kellett, hogy megmaradjak tandíjmentesnek, mert máskülönben nem tanulhattam volna az anyagiak miatt. Ezt elvégezve továbbtanulásra nem volt módom, dolgozni akartam; de nem vettek fel sehová sem, mert olyan gyenge és vézna voltam."*[40] (lásd a 3. számú forrást!)

1945 után a nehéz szociális helyzetre való hivatkozás erősen összekapcsolódott a munkás-paraszt származás felemlítésével. D. E. is kiemelte, hogy *"édesapám földműves, kisparaszt volt. 4-en voltunk testvérek. Engem, mint legkisebb gyermekét tudott csak nagy lemondás és nagy áldozat árán taníttatni idősebb testvéreim segítségével."*

Szerepelmélet által kínált új lehetőségek

Az önéletrajzok elemzése során feltárt, és fent ismertetett szerepek, topikus elemek sora még bizonyosan bővíthető lenne. Ehelyütt azonban nem a teljességre törekedtem, csupán azt kívántam jelezni, hogy a szerepelmélet egy olyan elemzési lehetőséget rejt magában, mely kizökkent minket a „struktúra” kontra „egyéni cselekvő” feloldhatatlannak tűnő dilemmájából áltál, hogy mindkét megközelítéstől kellő távolságot tart, de mindkettő előnyeit igyekszik kamatoztatni.

A megközelítés további haszna, hogy egy új – és egyre többek által elfogadott – korszakolás lehetőségét rejti magában. [41] A strukturális és politikátörténeti megközelítés éles cezúráként értelmezi 1945-öt, amely egy új világrend, és egy új politikai berendezkedés kezdetét jelentette (hazánkban is). Az egyéni cselekvők szempontjából azonban ez a cezúra nem, vagy nem feltétlenül volt ennyire éles. Elegetdőlően helyezett arra utalni, hogy a deportálásból visszatérő zsidóság még megmaradt vagyonát a kiépülő kommunista rezsim rekvirálta, államosította. A szerepek alkalmazása segít megérteni és bemutatni az egyéni tapasztalatokban és cselekvési stratégiákban megfigyelhető, politikai rendszereken átívelő mintázatokat.

FORRÁSOK

1. számú forrás

P. M.

Önéletrajz

1916. október 29-én születtem Budapesten. Iskolai végzettségem 8 elemi és 3 esti továbbképző, melyre d. u. 4 órától jártam, mert 13 éves múltam amikor édesapám néhai P. I. meghalt. Ezután rögtön el kellett mennem dolgozni és munka után jártam iskolába. Munkás családból származom, édesapám bulgár származású volt és hosszú évekig a X. ker. piacon mint zöldségárú volt. Majd a Fentős és Barna Kelmefestő és Vegytisztító üzemben dolgozott 16 évig, Édesanyám, ki szintén meghalt 1941-ben, halála előtt egy héttel is dolgozott szintén a X. ker. piacon mint kenyérárú. 3 bátyám volt, ebből egy meghalt, egy mint autószerelő soffőr, egy pedig mint munkás dolgozik. Semmiféle más rokonom sem külföldön, sem itt nincsen. Én 13 éves koromban kezdtem el dolgozni, először nyomdába mentem tanulni, de ólommérgezést kaptam és egy év után ki kellett lépni. Ezután 4 évig dolgoztam a Schuller toll és ceruzagyárban, utána még egyes helyeken rövidebb ideig, míg 1938-ban bekerültem a Dr. Egger gyógyszergyárba, ahol a tapaszt osztályra kerültem, hol mint csoportvezető dolgoztam 1949 augusztus 1-én történt üzemellenőri kinevezésemig. 1935 decemberében férjhez mentem D. Gy.-hoz., ki a MÁV gépgyár fémöntődjében dolgozott, mint fémöntő segéd. A felszabadulás előtti években baloldali magatartása miatt fekete listára került. Felszabadulás után a dolgozók művezetővé választották meg. 1948-ban D. Gy.-tól törvényesen elváltam, 1949. augusztus 19-én férjhez mentem P.M. szabóhoz. 1947 márciusában léptem be a Szoc. dem. Pártba, mert mint köztudomású az Egger gyár 100%-ig szoc. dem. üzem volt. 1948 márciusáig figyelemmel kísértem a két Párt munkáját, minek eredményeként márciusban átléptem a Magyar Kommunista Pártba, majd az egyesüléskor a MDP. tagja lettem. Az üzemben mint 10-es bizalmi működtem és részt vettem minden agitációs mozgalomban. Szemináriumot többször elkezdtem, de sajnálattal közbejött hirtelen betegségek miatt – egy év alatt háromszor voltam kórházban – mindig abba kellett hagyni. Jelenleg haladó szeminárium hallgatója vagyok és minden célom, hogy a Pártunk irányvonalát követve, a Szocializmusnak építő tagja és a Népi Demokráciának hasznos tagja legyek.

1949. XII. 15. P. M.

Jelzet: HU-MNL-OL-Z 554-152.

2. számú forrás

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Uram! [42]

Alulírott dr. B. A. okleveles gyógyszerész szatmárnémeti (B[...]. u. 9. sz.) alatti lakos 1940. december 20-án kérvényt nyújtottam be Nagyméltóságodhoz, melyben kértem, hogy számomra a gyógyszerészi tevékenység folytatását engedélyezni kegyeskedjék. Okmányaimat csatoltam.

Ezen kérvény 315.285/1941/XIII. szám alatti végzéssel el lett utasítva és én a gyógyszerészet körébe vágó tevékenység folytatásától el lettem tiltva.

Mély tisztelettel arra kérem Nagyméltóságodat, kegyeskedjék ügyemben az újrafelvételt elrendelni és nekem a gyógyszerészi tevékenység folytatását engedélyezni.

A revízióra vonatkozó tiszteletteljes kérelmemet a következő indoklással támasztom alá:

1. Édes Apám, B. B. négy évig a világháborúban frontszolgálatot teljesített és hűségesen eleget tett a magyar hazáért tartozó kötelességének.

2. Édes Apám – akinek ruhakereskedése van Nagyenyeden – állandóan támogatta a román megszállás alatt a Nagyenyedi Református Bethlen Gábor Collegiumot és az ott működő magyar színészetet.

3. Én és három testvérem magyar elemi iskolába jártunk, később pedig a Bethlen Gábor gimnáziumba. Én ott is tettem érettségi, jóllehet Nagyenyeden volt román iskola is.

4. Édes Apám a magyar színészetnek egyik legnagyobb pártolója volt Nagyenyeden és minden magyar intézménynek úgy anyagilag, mint erkölcsileg tekintélyes támogatást nyújtott, amit igazolni tudunk.

5. Eddig azért nem csatlóltam be az eredeti kérvényemhez semmiféle külön okmányt, mert hiszen biztosra vette, hogy a gyógyszerészi tevékenység folytatása részemre engedélyezve lesz.

6. Nyugodt lelkiismerettel állítom, hogy magyar hazámnak mindig hű fia voltam, amit legjobban igazol az is, hogy a gyógyszerész-gyakornoki vizsgát is nem Romániában tettem le, hanem Budapesten 1926-ban jó eredménnyel.

7. Hiszen éppen magyarságom, illetve magyar érzelmeim miatt voltak kellemetlenségeim a román hatóságokkal Hátszegen, ahol gyógyszerész-gyakornok voltam. Itt a magyarságomat kifogásolta a román hatóság és ezért történt meg, hogy én a Magyarországon letett gyógyszerész-gyakornoki vizsga után egyetemre sem mentem Romániában, hanem külföldön.

8. Az egyetemet ugyanis Strassburgban végeztem és a strassburgi egyetemen nyertem úgy a gyógyszerészi diplomámat, mint a doktori diplomámat és csakis ennek elnyerése után – mivel másképpen gyógyszerészi gyakorlatot Romániában nem folytathattam volna – nosztrifikáltattam a diplomámat Romániában.

9. Nem akarom magyar hazafiságomat túlságosan kidomborítani, mert hiszen ez nem érdem, hanem kötelességem volt, de mégis megemlítem, hogy románul semmit sem tudok beszélni, csak magyarul, németül meg franciául, tehát már ez is igazolja, hogy mennyire nem lelkesedtem a románokért, hogy a nyelvüket meg sem tanultam.

10. Én tisztában vagyok azzal – és szomorúan láttam is –, hogy a felszabadulásunk után az embereknek ellenségei néha milyen aknamunkát végeztek olyanokkal szemben is, aki teljesen ártalmatlanok voltak. Sokan bosszújukat – ha valakire haragudtak – rágalmak terjesztésével töltötték ki, nem törődve azzal, hogy esetleg existenciát tettek tönkre a rágalmazók rosszindulatú rágalmaikkal.

Mint fentebb is említettem, szüleim minden magyar ügynek támogatói voltak. A magyar színészetet mindenkor segítették anyagilag, hogy a magyar színészet existálni tudjon a románok között. A Bethlen Gábor Collegiumot – amelynek három testvéremmel együtt tanulója voltam – szüleim egész román éra alatt állandó anyagi támogatásban részesítették, tehát én úgy érzem, hogy az egész családom viselkedése kifogástalan volt és ehhez rágalomnak legkisebb szennye sem tapadhat. Mi akkor tettünk magyarságunk mellett bizonyosságot anyagiakban és erkölcsiekben, amikor sokszor életveszélyes volt.

11. Ezeket a Magyar Párt mind igazolhatja.

12. Én a Szatmárnémetiben lévő „Üdvözítő”-höz címzett reáljogú gyógyszerterázt készpénzért vettem és abba családomnak és feleségem családjának a vagyonát fektettem bele. Nemcsak hogy ebből élünk, de ebből fizetem családomnak a kölcsönadott pénz után a kamatokat is.

Ha a gyógyszerészi tevékenység folytatásáról most el lennék tiltva, a szó teljes értelmében tönkremennék.

Kegyelmes Uram!

Mint már fentebb is említettem, én teljesen átérzem azt, hogy én és családom magyarságunk ellen nem vétettünk soha, aminek legeklatánsabb bizonyítéka az, hogy én és három testvérem nem tudunk románul, dacára, hogy a román megszállás alatt éltünk és Nagyenyeden születtünk. Ez maga is bizonyítja, hogy a román állam eszmének nem voltunk hívei.

Akkor, amikor Édes Apám négy esztendeig lövészárokban harcolt a világháborúban és amikor a világháború után minden magyar megmozdulást anyagilag és erkölcsileg is támogatta, szerény véleményem szerint rászolgált arra, hogy gyermekei, illetve én mint gyermekei ok nélkül ne szenvedjek esetleg ellenségeim hamis vádjai miatt.

Amiket előadtam, azokat a Magyar Párt elnöksége mind utolsó pontig igazolhatja.

Az 1939. IV-ik t.c. 1. szakasza értelmében zsidónak vagyok tekintendő az igaz, de erről én nem tehetek és ezen változtatni nem tudok. Mivel azonban más zsidó vallásúnak is megengedték a gyógyszerészi tevékenység folytatását, akinél egy atomnyival sem vagyok én rosszabb ember, mély tisztelettel arra kérem Nagyméltóságodat, kegyeskedjék a 315.285/1944.XIII. szám alatt hozott elutasító végzést revízió alá venni, és a fentiek alapján nekem a gyógyszerészet körébe vágó tevékenység folytatását megengedni.

Tiszteletteljes kérelmem megújítása mellett, vagyok

Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Dr. B. A.

okleveles gyógyszerész, a Szatmárnémetiben lévő „Üdvözítő”-höz címzett reáljogú gyógyszerterázt tulajdonosa

Jelzet: HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-6-285719

3. forrás

Önéletrajz

Budapest 1925-ben születtem. Gyermekeim nem a legjobb sorban múltak el, ugyanis apám nagyon sokszor volt állás nélkül és bizony anyámnak varrással kellett megkeresni a mindennapi kenyeret. Apám annak dacára, hogy iskolázott ember, műszerészi és villanyszerelői mesterséget választotta magának és hosszú éveken át mint munkás dolgozott. A négy polgári jelesrendűen végeztem, nagy nehézségek árán, mert igyekeztem kellett, hogy megmaradjak tandíjmentesnek, mert máskülönben nem tanulhattam volna az anyagiak miatt. Ezt elvégezve továbbtanulásra nem volt módom, dolgozni akartam; de nem vettek fel sehová sem, mert olyan gyenge és vézna voltam. 1941. januárjában aztán sikerült bekerülnöm a Dr. Wander gyógyszer és tápszergyárba, ahol a mai napig is alkalmazva vagyok. Először a csomagolóban voltam csomagoló, két héten belül már a csomagoló raktárának vezetésére tanítottak be. Egy év múlva pedig átminősítettek tisztviselőnek. Itt a sorsom nehéz volt, mert mindenki lenézett, hogy munkáslány voltam, de azt nem vette észre senki, hogy a munkámat rendesen végzem, hiba nélkül. 1943-ig a könyvelésben dolgoztam. Csakhamar önálló munkaköröm volt. Felszabadulás után, 1945-ben jöttem vissza a gyárba dolgozni. A régi vezetőség jóvoltából már nem volt helyem régi beosztásomban, így a napközi otthonban voltam a gyerekek mellett, majd később a csomagolóban dolgoztam. Már ebben az időben bekapcsolódtam a mozgalmi életbe, úgy a munkahelyemen, mint a lakóhelyemen. Aktívan dolgoztam Pártvonalon, kultúrvonalon, ifjúságvonalon. Beléptem a Szoc. Dem. Pártba, ahol jegyző voltam. Megalakítottam ifi csoportommal a SZIM-et a lakóhelyemen. 1946-ban átléptem a Magyar Kommunista Pártba, majd a SZIM megszűnésével a MADISZ-ba. Itt titkári beosztásom volt, ahol nagyarányú ifjúságot szerveztem be. Önálló előadásokat rendeztem, mindig nagy sikerrel az ifjú segítségével. Beolvadtam a Városhévíz-telepi MNDSZ kultúrcsoportjába, ahol szintén aktívan vettem részt. 1946-ban újra átminősítettek tisztviselőnek. A könyvelésben dolgoztam megint. Nehezen melegegtek fel hozzám, megjegyzéseket tettek pártmunkámra való irányban, de nem törődtem velük, mert tudtam, hogy eljön az idő, amikor az munkámat is becsülni fogják, annak dacára, hogy munkáslány voltam. Pártom és a magyar demokrácia érdekében sok esetben nyílt harcot kellett vívnom kollégáimmal szemben. Vállalatunk pártszervezete átkért lakóhelyemről és azóta az üzem keretében végzek pártmunkát. 1947-től 1948-ig voltam az R. G. adminisztrátora, majd balesetemből kifolyólag visszamaradt gyöngesség miatt (szív és ideg) nem tudtam gyakorlatilag munkámat elvégezni, így az R. G.-től megváltam. Szakszervezeti és Párt részről bizalmi vagyok. A kultúrgárdának, valamint az üzemi énekkarnak aktív tagja vagyok. Szemináriumot végeztem és politikai könyveket olvasok. Jelenleg a Magyar Dolgozók Pártjának vagyok a tagja. 1949. január 12-én üzemi ellenőrnek neveztek ki. Tudtában annak, hogy munkám és

munkaköröm a szocializmus felé vezető úton a háború pusztításai nyomán újjáépülő ország építésében jelentős, igyekszem azt a legnagyobb hozzáértéssel és igyekezettel ellátni, mert csak úgy érhetjük el újabb és újabb győzelmeket a szocializmusért folytatott harcunkban, ha a munkánkat eredményesen végezzük el. Munkámat lelkesen végzem el, mert munkám eredményeivel segítem országunk fejlődését. 1949. VI. 11-én férjhez mentem, a sok nélkülözés és mellőzés után boldogan tekintek jövőm felé, mert azt végre reális alapokon látom.

Szabadság!

C. J. szül. S. I.

Budapest, XIII. G. u. 8. 1949. IX. 13.

Jelzet: HU-MNL-OL-XXIX-F-32-99/2.

[1] PIERRE NORA: Emlékezetdömping. *Magyar Lettre Internationale*, 2007. 66. sz. 35. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarLettre_066_2007/?pg=36 ⁽⁵⁾ (letöltés: 2022. január 6.)

[2] A teljesség igénye nélkül megemlíthetjük Assmann, Nora vagy hazai viszonylatban például Gyáni műveit: JAN ASSMAN: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, 1999. PIERRE NORA: *Emlékezet és történelem között*. Budapest, 2010. GYÁNI GÁBOR: *A történelem mint emlékmű*. Budapest, 2016.

[3] A tanulmány a 2021. október 13-án megtartott *20. századi gazdaság- és társadalomtörténeti források régi és új olvasatai* című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

[4] K. HORVÁTH ZSOLT. A felejtés pszichozatai: Ideológia és önéletrajz-írás társadalmi stratégiáinak viszonya 1948–1949-ben. In: uő: *Az emlékezet betegei*. Budapest, 2015, 44–85.

[5] MAURICE HALBWACHS: *Az emlékezet társadalmi keretei*. Budapest, 2018.

[6] A kollektív emlékezet, emlékezetpolitika és identitáspolitika fogalmaira vonatkozóan lásd: PATAKI FERENC: Kollektív emlékezet és emlékezetpolitika. *Magyar Tudomány*, 2010. 7. sz. 778–798.

[7] Az identitáspolitika fogalmára vonatkozóan lásd: KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: A barátság politikája versus az ellenségesség politikája. *Századvég*, 2005. 38. sz. 127–146.

[8] Bár jelen tanulmány szempontjából mellékes, általánosságban viszont nagyon fontos hangsúlyozni, hogy az identitás kategóriáinak kialakítása korántsem valamilyen egyszerű bűnbakképzési mechanizmust jelent. Fontos feltárni és bemutatni, hogy az „idegenek” és a „mások” kijelölése a legtöbb esetben valamilyen érdek mentén történik. Erre már többen is felhívták a figyelmet. A holokauszt kapcsán Christian Gerlach és Götz Aly amellett érvelt, hogy az árjásítás, a deportálás és a tömeggyilkosságok hátterében a zsidó vagyonért folytatott küzdelem állt. Bolgár Dániel pedig a kulákklisták kapcsán hívta fel arra a figyelmet a lokális konfliktusok jelentőségére. (CHRISTIAN GERLACH – GÖTZ ALY: *Az utolsó fejezet. Réálpolitika, ideológia és a magyar zsidók legyilkolása*. Budapest, 2005. BOLGÁR DÁNIEL: A kulák érthető arca. Fogalomtörténeti vázlat. In: Horváth Sándor (szerk.): *Mindennapok Rákosi és Kádár korában. Új utak a szocialista korszak kutatásában*. Budapest, 2008, 50–93.)

[9] Az identifikálásra és identifikációra vonatkozóan lásd: EGRY GÁBOR: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest, 2015, 15–17.

[10] Néhány példa: első és második világháború idején teljesített katonai szolgálat (HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-287407), hadirokkant, tűzkereszttel kítüntetett személy (HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-285808), levente egyesület elnöke (HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-282764) [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, Belügyminisztérium, Általános iratok]

[11] HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-6-282826. HU-MNL-OL-K 150-1944-XIII-6-254387.

[12] Idézet egy önéletrajzból: „...a jobboldali nemzeti magyar eszméknek igaz harcosa”. HU-MNL-OL-K 150-1944-XIII-7-256927.

[13] M. F. önéletrajza: HU-MNL-OL-XXIX-F-42-238. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Vállalatok, Magyar-Szovjet Ásványolaj Rt. (MASZOVOL)]

[14] K. L. kéri, hogy a készülő gyógyszerési kataszternél, besorolásnál érdemként vegyék figyelembe a németek elleni önkéntes harctéri szolgálatát, valamint, hogy „*mint a hadosztály tagja, Ausztriából egy teljesen ép német gyógyszer-tárat – jelentős gyógyszer-anyaggal – hazahoztam.*” HU-MNL-OL-M-KS-283-21-118. 112p. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Az 1945 utáni munkáspártok és szakszervezetek iratai, Szociáldemokrata Párt]

[15] HU-MNL-OL-Z 554-152. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Gazdasági Levéltár, Dr. Egger Leó és Egger Izidor Gyógyszervegyészeti Gyár]

[16] HU-MNL-OL-XXIX-F-42-238.

[17] DEGRÉ ALAJOS: Igazolóbizottságok iratai a Zalaegerszegi Állami Levéltárban. *Levéltári Híradó*, 1960. 1. 40.

[18] „...elemzésünk abba az irányba megy el, hogy megpróbálja az önéletrajzírás – látns módon működő – társadalmi cselekvésként felfogni, s az elnyomó rendszerekben használatos stratégiaként értelmezni.” (K. Horváth: i. m. 46.)

[19] Bolgár Dániel Ceglédbercel példáján keresztül mutatja be azt a folyamatot, ahogyan egy kis közösség kijelöli saját tagjai közül azokat, akik szerintük a kulákok közé tartoznak: BOLGÁR: i. m.

[20] HU-MNL-OL-XXIX-F-32-99/2. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Vállalatok, Magyar Állami Szénbányák (MÁSZ) Rt.]

[21] HU-PTI-XII-42-67. [Politikortörténeti Intézet Levéltára - Szakszervezetek Központi Levéltára - Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete]

[22] HU-ÁBTL 3.1.6. P-2143. [Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Hálózat, operatív és vizsgálati iratok, A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék]

[23] A román csendőrök által terrorizált személy: HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-287170. Irredenta tevékenység miatt meghurcolt család: HU-MNL-OL-K 150-1944-XIII-7-256867.

[24] HU-MNL-OL-K 150-1941-XIII-7-iktatatlan irat.

[25] HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-282559.

[26] HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-282628.

[27] G. P. 1946-ban kelt önéletrajzában ekképpen mesélte el viszontagságait: „1944. évben, május hónapban a német megszállás idején a Gestapo baloldali magatartásom miatt letartóztatott, börtönbe zárt, majd internált Németországba.” MNL-OL-XXIX-F-32-99/2.

[28] HU-MNL-OL-XXIX-F-42-238.

[29] HU-ÁBTL 3.1.6. P-1622.

[30] HU-ÁBTL 4.1. A-1251. [Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Államvédelmi, állambiztonsági szervek gyűjteményei, Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok]

[31] F. I. 1951-ben kelt önéletrajza szerint az nyilasok azért tartóztatták le 1944-ben, mert részt vett a diák ellenállási mozgalomban. MNL-OL-XXIX-F-313-a-34. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Vállalatok, Chinoin Gyógyszer- és Vegyészeti Termékek Gyára Rt.]

[32] HU-MNL-OL-XXIX-F-42-238.

[33] CSILLÉRY EDIT: A nemzethűség jelentése a felvidéki és kárpátaljai igazolási eljárások során. *Magyar kisebbség*, 2014. 71. sz. 7–39.

[34] HU-MNL-OL-K 150-1943-XIII-6-285719

[35] HU-ÁBTL 3.1.6. P-2342.

[36] HU-MNL-OL-XXIX-F-32-99/2.

[37] HU-MNL-OL-XXIX-F-32-99/2.

[38] HU-MNL-OL-XXIX-F-42-238.

[39] HU- MNL-OL-K 150-1944-XIII-7-256927, MNL-OL-K 150-1943-XIII-7-282897.

[40] HU-MNL-OL-XXIX-F-32-99/2.

[41] GYÁNI GÁBOR: Valóban korszakhatár 1945? *Levéltári Közlemények*, 2015. 86. sz. 5–13.

[42] A második zsidótörvény értelmében zsidónak minősített gyógyszerész működési engedélyét az Észak-Erdély visszacsatolását követően lefolytatott igazolási eljárások alkalmával elvették. Az idézett forrás a Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek címzett újrafelvételi kérelme.

Címkék:

[egodokumentumok](#) ^[6]

[önéletrások](#) ^[7]

[emlékezet](#) ^[8]

[hosszú negyvenes évek](#) ^[9]

Kiadás: 22. évfolyam (2022) 2. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/oneletrajzi-narrativak-a-hosszu-negyvenes-evekben>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/oneletrajzi-narrativak-a-hosszu-negyvenes-evekben>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_71318.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_8463.jpg

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_46297.jpg

[5] https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarLettre_066_2007/?pg=36

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egodokumentumok>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/oneletrások>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/emlekezet>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hosszu-negyvenes-evek>